

Tetiana GURZWA

Генезис научных уявлений про професійні цінності соціальної роботи

Słowa kluczowe: praca socjalna, aksjologia, wartości zawodowe, przygotowanie zawodowe pracowników socjalnych.

Keywords: Social Work, Axiology, Professional Values, Professional Training of Social Workers.

Соціально-економічні перетворення в Україні супроводжуються розповсюдженням кризових явищ, проявом яких є відсунення на другий план проблем моральності й духовності, недостатня увага до розвитку в людини таких важливих якостей, як співчуття, милосердя, готовність допомагати людям, суспільству. Подолання кризи в суспільстві потребує підвищення ефективності соціальної роботи й рівня професійної підготовки соціального працівника. Особливої актуальності набуває орієнтація майбутнього фахівця соціальної сфери на засвоєння певної системи професійних цінностей, завдяки яким забезпечується гуманістична спрямованість соціальної роботи, її направленість на задоволення потреб окремої людини.

Глибоке розкриття сутності професійних цінностей соціальної роботи потребує розгляду їх в історико-генетичному аспекті. В наукових роботах, присвячених професійній підготовці соціальних працівників (С. Белічева, В. Бочарова, Ю. Галагузова, В. Гуров, М. Єфремова, І. Звєрева, А. Капська, О. Карпенко, Г. Лактіонова, І. Мигович, В. Полтавець, С. Харченко та ін.), аксіологічна проблематика розглядається побіжно. В дослідженнях, в яких проаналізовано формування ціннісної сфери особистості соціального працівника (В. Мальцев, І. Менщикова), проблема цінностей соціальної роботи в історико-педагогічному вимірі також спеціально не вивчалася.

Мета статті – простежити генезис наукових уявлень про професійні цінності соціальної роботи, виявити особливості їх формування в різні історичні періоди.

Система цінностей, яка ґрунтувалась на християнських чеснотах і згодом вплинула на становлення системи соціального захисту населення, вперше була представлена в пам'ятках давньоруської літератури домонгольського періоду. Однією з найдавніших пам'яток вважається «Слово про закон та благодать» київського митрополита часів Ярослава Мудрого Іларіона. Важливе значення для формування суспільних цінностей у давньоруській державі мала ідея, зафіксована у цьому творі, про рівність усіх народів¹.

У відомій літературній пам'ятці Київської Русі «Ізборнику Святослава» (1076), який був укладений для київського князя Святослава Ярославовича, теж знайшли відображення норми моральної поведінки людини. Зокрема тут йшлося про основний принцип моральності особистості: «Раніше хто як живе, той так і помирає»².

Важливі ціннісні ідеї містяться у «Поученні Володимира Мономаха дітям» (1096), де князь Володимир (1053–1125) наказує своїм нащадкам жити за Божими заповідями, бо «це є початком всякого добра», обходити лиходіїв, не лінитися, а навчатися різним наукам. Значна увага в цьому творі приділялася ідеї соціальної допомоги. Князь Володимир Мономах радить допомагати слабим: «напоїть і нагодує жebraка, поважайте гостя, відвідайте хворого, померлого проведіть...». Він також закликав турбуватися про вдів, творити милостиню щедру, бо то є початок усякого добра³.

Можна припустити, що саме під впливом цих ціннісних ідей в Київській державі формувалась система соціального захисту населення, так звана князівська соціальна допомога. Княжа благодійність здійснювалась у трьох формах: 1) роздавання милостині; 2) харчування при княжому дворі; 3) розвезення продуктів для злидарів. З другої половини XII століття княжа допомога поступово витісняється монастирською і церковною опікою [4].

Зазначимо, що в Київській Русі доброчинність ґрунтувалась на виключно власному бажанні правителя і зрозуміло, що цілісної системи соціального захисту населення в той час не було й не могло бути. Більш того, жебрацтво і злидарство в цей період у державі розглядались як необхідність, оскільки їх наявність давала можливість творити благодійну справу і тим самим знайти шлях до вічного спасіння. Це сприяло

¹ Іларіон Київський, *Слово про Закон і Благодать*, [в:] Давня українська література. Хрестоматія Київ 1992, с. 195–214.

² *Ізборник Святослава*, [в:] Історія української школи і педагогіки / за ред. В. Г. Кременя, Київ 2003, с. 35–37.

³ *Антология педагогической мысли Древней Руси и Русского государства, XIV-XVII вв.* / сост. С. Д. Бабишин, Б. Н. Митюрков, Москва 1985, 367 с.

⁴ *Соціальна робота в Україні : навч. посіб.* / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Марченко та ін.; за заг. ред.: І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової, Київ 2004, с. 16–17

виникненню професійного жебрацтва, яке поступово розрослося до розмірів громадського лиха. У давньоруській державі не існувало професійної соціальної роботи, не велась підготовка до цього виду діяльності. Проте практика соціальної допомоги й соціального захисту вразливих верств населення сприяли формуванню системи цінностей, які були покладені в основу соціально-благодійної діяльності.

У період українського Відродження (друга половина XV–XVII ст.) в нашій країні поширюються ідеї гуманізму, які впливали на формування цінностей соціальної роботи. Соціальна робота проводилась у формі церковно-державної благодійності та соціальної допомоги сільських громад. Церква та монастирі продовжували надавати значну соціальну допомогу нужденним, надавали притулок і допомогу старим людям, осиротілим, потерпілим від лиха. У храмові дні біля церков влаштовувались громадські обіди, обдаровування калік, сиріт тощо. Сільська громада за традицією несла відповідальність за всіх своїх членів, особливо за убогих, жебраків, волоцюг, використовувала вільні хати або спеціальні будинки для облаштування притулків для убогих. Вона також допомагала тим, хто постраждав внаслідок лиха, надавали одяг, харчі, насіння та будівельні матеріали.

Активну участь у розв'язанні багатьох соціальних проблем брали церковні братства, які теж допомагали бідним, вдовам, сиротам, хворим, будували церкви, друкарні, оберігали пам'ятки історії, культури, викупували бранців із татарсько-турецької неволі. Як відомо, братства відкривали школи, в яких виховували молодь на цінностях людинолюбства, побожності, милосердя. Велику увагу вони приділяли відкриттю братських притулків, які одержали назву шпиталі. Шпиталі створювались для сиріт, немічних, убогих і існували, як правило, на кошти парафіян. Це були достатньо примітивні соціальні заклади, в яких не надавалась медична допомога, проте в той час вони були важливою формою соціального захисту обездоленого населення⁵.

У козацьку добу започатковувались самобутні філантропічні заклади та була створена дієва система соціальної опіки над нужденними. По всій Україні виникали благодійні установи для старих воїнів, що були водночас і лікарнями, і притулками, і громадськими осередками для тих, хто не міг працювати⁶.

У діяльності Запорізької Січі простежуються ще один напрям – особиста благодійність. Зокрема, великим меценатом і захисником прав народних мас був гетьман Іван Мазепа, який побудував за свої кошти ряд церков і монастирів, приміщення для Києво-Могилянської академії.

⁵ *Соціальна робота в Україні: перші кроки* / Під редакцією В. Полтавця, Київ 2000, 236 с.

⁶ *Соціальна робота в Україні : навч. посіб.* / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Марченко та ін.; за заг. ред.: І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової, Київ 2004, с. 18

Приватна благодійність була вже варіантом світського підходу до надання соціальних послуг, не зважаючи на те, що ґрунтувалась на християнській ідеї служіння ближньому.

У цілому епоха Відродження з її гуманізмом та ідеями “природної моральності” людини, самовдосконалення особистості стала перехідним періодом в історії західної цивілізації на шляху до громадянського суспільства рівних за своїми можливостями людей. Саме в такому суспільстві, як наголошував Л. Ваховський, сталося остаточне звільнення людини, перетворення її на індивідуума та власника⁷. В Україні ідеали соціальної рівності втілювались у Запорізькому війську, в якому кожен козак мав певні права і свободи. На думку Д. Яворницького, соціальна рівність за часів козацтва була надзвичайно значущою і не мала аналогів ні в стародавньому світі, ні в середньовіччя, ні в нових віках⁸.

Наукові уявлення про цінності й ціннісні орієнтації зазнають суттєвих трансформацій в епоху європейського Просвітництва, представники якого розглядали людину як освічену, вільну, самостійну особистість, наділену здоровим глуздом, практичним розумом. Вчення про людину та просвітницькі соціально-політичні концепції вирішальним чином зумовлювали характер етичних концепцій просвітителів. Значимість (цінність) предметів і явищ пов’язувались не з абсолютними ідеями, Богом чи абсолютним Розумом, а з реальним життям людини – з її інтересами і потребами та з інтересами і потребами суспільства.

Великий український вчений, філософ, педагог, представник українського Просвітництва Г. Сковорода (1722–1794) закликав цінувати народні ідеали та цінності й використовувати їх для виховання підростаючих поколінь⁹.

В умовах формування нових поглядів на людину та природу цінностей і ціннісних орієнтацій змінювались форми соціального захисту людини. У другій половині XVII–XVIII століттях спостерігався перехід від церковно-монастирської та приватної до державної системи захисту нужденних. Державно-адміністративні підходи до суспільної та приватної опіки були започатковані в період правління Петра I. Це було пов’язано з тим, що держава провела секуляризацію церковної та монастирської власності й законодавчо підпорядкувала церкву своєму впливові і тим самим обмежила використання монастирів як закладів соціального піклування. У цей же період відбувається переоцінка цінностей соціальної роботи. Якщо раніше убога людина мала статус святенності, то тепер критерієм, що визначав нову концепцію соціальної допомоги, стала

⁷ Ваховский Л.Ц. *Западноевропейская философия воспитания эпохи Просвещения*, Луганск 2000, с. 179.

⁸ Яворницький Д.І. *Історія запорізьких козаків*. 3 том. – К.: Наукова думка, 1993. – 557 с.

⁹ Сковорода Г. *Повне зібрання творів: У 2-х т.* – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 532 с.

здатність приносити користь суспільству. Саме з цих позицій починають розглядатися проблеми бідності, активізується боротьба з професійним жебрацтвом.

Характеризуючи сутність перетворень у системі соціального захисту населення в цей період, А. Фурман та М. Підгурська підкреслюють, що вони були зумовлені новим підходом до людини. Якщо для середньовіччя було характерне заперечення цінності особистості, пріоритет цінностей колективізму, що закріплювалось економічними засобами (общинна чи монастирська власність на землю), то в епоху формування абсолютизму цінність людини розглядається з позиції її трудової вартості. Саме тому за часів Петра I «відбувається активізація політики боротьби з професійним жебрацтвом, підсилення ролі держави у соціальному захисті, розширюються заходи, скеровані на секуляризацію монастирських земель, обмеження впливу церкви на народний загаль і посилення державного управління»¹⁰.

У суспільній думці XIX століття знову відбувається зміна поглядів на природу буття речей та на людину і внаслідок цього перегляд системи цінностей. Романтизм, який був продовженням європейського Просвітництва, завершив перехід від традиційної культури з її стабільними принципами, що були освячені авторитетом міфу і тому сприймалися не як цінності, а як об'єктивні закони буття, до культури особистісно-креативної, динамічної й інноваційної. Ціннісне забезпечення такої культури сприймалось уже не як дане один раз і назавжди, божественне за своїм походженням, а як людське, як таке, що формується в культурі і тому змінюване - і в історичному часі, і в географічному просторі. Історизм і релятивізм нового світорозуміння зумовлював вихід філософії за межі традиційного для неї конструювання онтологічної й гносеологічної концепцій і зміщення її уваги в бік позапізнавального відношення суб'єкта до об'єкту, що й призвело до усвідомлення цього відношення як ціннісного¹¹.

Наприкінці XIX – на початку XX століття відбулися теоретичні трансформації у філософії, які призвели до того, що сфера цінностей виділяється в самостійну царину, яка відрізнялась від сфер буття й пізнання. У науковий обіг було введено термін «аксіологія», який вперше був використаний французьким філософом П. Лапі в 1902 році.

Проте обґрунтовану систему цінностей вперше запропонував на початку XX століття Г. Мюстенберг, який у роботі «Філософія цінностей» побудував таблицю і графічно представив систему цінностей, у складі якої виокремлювались життєві цінності, цінності культури, які в свою чергу поділялись на логічні, естетичні, етичні й метафізичні цінності¹².

¹⁰ Фурман А. *Історія соціальної роботи*, [в:] Психологія і суспільство. – 2010. – № 4. – С. 163.

¹¹ Каган М.С. *Философская теория ценности*, Санкт-Петербург 1997, с. 12.

¹² Мюстенберг Г. *Философия ценностей* [перевод с нем. А.А. Громбаха], Киев 1950, 335 с.

Ми далекі від думки, що зміна поглядів на цінності в філософії в XIX – на початку XX століття безпосередньо впливала на цінності та практику соціальної роботи в Україні. Проте опосередкований вплив, безумовно, спостерігався, який виявлявся в зростанні уваги до людини, диференційованому підході до неї. Так, в другій половині XIX століття істотно змінюється управління соціальним захистом населення. Функції нагляду за суспільною опікою залишились за Міністерством внутрішніх справ, а в більшості губерній його здійснювали земські та міські установи. Державна фінансова підтримка закладів опіки на кінець XIX ст. поступово набуває систематичного характеру. Згодом виявляються нові категорії непрацездатних осіб суспільної опіки: незаконнонароджені немовлята і підкидьки, що потребували загального та амбулаторного лікування, прокажені, хронічні хворі, божевільні, безробітні, сім'ї солдат, призваних на дійсну службу¹³.

Заважимо, що земська система опіки була більш гуманною, мобільною і прогресивною. Вона займалась не лише опікою безпритульних дітей, а й організацією медичного обслуговування і, що дуже важливо, профілактикою зубожіння, організацією громадських робіт, наданням соціально-економічної і юридичної допомоги населенню. Важливу роль у наданні соціальної допомоги відіграли також органи міського самоврядування, сільські громади, приватна благодійність.

Тяжкі соціально-економічні умови, що виникли внаслідок першої світової війни, революції, громадянської війни зумовили домінування держави в системі допомоги і соціального захисту. Після жовтневого перевороту це домінування стає абсолютним і в перші післяреволюційні роки було покладено початок формуванню адміністративної системи радянського соціального забезпечення. У квітні 1918 року з метою надання цілеспрямованої державної допомоги нужденним було створено Наркомат соціального забезпечення (НКСЗ) який визначив основні напрями діяльності державних органів соціального забезпечення. В 20-ті роки XX століття найбільш важливим з них була боротьба з дитячою безпритульністю. Проблема безпритульних дітей вирішувалась, перш за все, шляхом відкриття дитячих будинків, трудових комун, трудових колоній. Розроблялась теорія й практика соціального виховання. У ці роки було створено дитячу соціальну інспекцію при відділі правового захисту дітей Наркомату освіти, що вела боротьбу з жебракуванням, безпритульністю, проституцією, правопорушеннями, експлуатацією дітей, жорстоким поведінням з ними у сім'ях тощо.

У 1925 році Раднаркомом СРСР було прийняте спеціальне положення, яке визначало порядок пенсійного забезпечення інвалідів праці,

¹³ *Соціальна робота в Україні: перші кроки* / Під редакцією В. Полтавця, Київ 2000, с. 19–20.

непрацездатних громадян. Було також розроблене особливе законодавство про пенсійне забезпечення по старості. У 1931 році було утворено спеціальну раду із працевлаштування інвалідів, яка направляла на спеціально заброньовані робочі місця на промислових підприємствах (в кількості до 2% від їхнього загального числа) цю категорію соціально незахищених громадян.

У роки війни 1941–1945 років було прийнято низку постанов стосовно соціального забезпечення родин фронтників. Важливим напрямом соціальної роботи в цей час була соціальна допомога та соціальна реабілітація поранених¹⁴.

Слід зазначити, що величезною соціальною трагедією був штучно організований голодомор 1932–1933 років, а також післявоєнний голод 1946–1947 років. Урядової чи суспільної допомоги голодуючим і навіть врятування від голоду дітей не проводилось, оскільки наявність голоду офіційно не визнавалась.

На наш погляд, комуністична система соціального забезпечення та соціального захисту 30-40-х років XX століття була яскравим прикладом ігнорування цінностей соціальної роботи. Першочергове значення для неї мали політичні й ідеологічні цінності, інтереси й потреби держави, влади, а не конкретної людини.

Ціннісний нігілізм, що виявився в середині XX століття призвів до того, що аксіологічна проблематика на декілька десятиліть відкотилась на периферію наукових досліджень. Лише починаючи з 70-х років у гуманітарних науках знов виникла ситуація тотального переосмислення системи цінностей, яка була зумовлена переходом від індустріального до постіндустріального суспільства. У цей час аксіологічні проблеми знайшли відображення в наукових роботах філософів, соціологів, культурологів, вчених, які займались проблемами семіотики, етики, естетики. Науковці розглядали як загальні, так і конкретні аспекти теорії цінностей, вчені із соціалістичних країн намагались розробити аксіологію на марксистській основі. Як наслідок, накопичені знання були надзвичайно різноманітними, строкатими й виглядали як несистематизована сукупність інформації. Історики філософії намагались здійснити класифікацію точок зору, напрямів у аксіології.

Визнаючи правомірність існування різних класифікацій, М. Каган вважав, що їх різноманітність зумовлене двома чинниками. По-перше, кожна наука має свій спеціальний інтерес до феномену цінності, і тому його трактовка філософами, соціологами, психологами не могла не бути різною. По-друге, аксіологічні вчення розрізнялись у залежності від методологічно-світоглядних позицій, які були покладені в їх основу.

¹⁴ Фурман А. *Історія соціальної роботи*, [в:] Психологія і суспільство. – 2010. – № 4. – С. 184.

М. Каган дійшов висновку, що в XX столітті аксіологічні традиції західноєвропейського романтизму набули релігійно-ідеалістичної форми. Представники цього напрямку повноцінним видом цінності вважали лише релігійну цінність, а всі інші розглядались як етапи сходження до неї. Головним опонентом релігійно-ідеалістичного напрямку в аксіології XX століття був позитивізм, позиція якого щодо сутності цінностей характеризувалась двома моментами. З одного боку, раціоналістично-сциєнтистський тип мислення, який було покладено в його основу породжував зневажливе відношення до всього, що виходило за межі точного знання. З іншого боку, позитивізм був готовий визнати реальність ціннісного відношення людини до світу і відповідно правомірність створення аксіологічної теорії, проте лише за умови психофізіологічного, біологічно-натуралістичного або прагматистсько-утилітарного трактування цінностей¹⁵. В аксіологічних концепціях такого типу цінність розглядалась як похідна від інтересів людини, що зумовлювались її потребами, як готовність до певних дій і поведінки. Для багатьох наук, що займались ціннісною проблематикою, й, перш за все, для педагогіки було важливо, які ж саме потреби, інтереси породжують ту чи іншу дію тобто, які з них є формою ціннісної орієнтації людини.

У другій половині XX століття розпочинається дослідження аксіологічної проблематики радянськими вченими. Важливі узагальнення стосовно цінностей були зроблені В. Сагатовським у колективній монографії «Моральне життя людини: пошуки, позиції, вчинки» (1982). Цінності ним визначені як узагальнені, стійкі уявлення про бажані блага та прийнятні способи їх одержання, в яких сконцентрований попередній досвід суб'єкта і на основі яких приймається рішення про його подальшу поведінку. Важливо підкреслити, що в цьому визначенні мова йде про поведінку й діяльність, що орієнтована на цінності. При цьому ціннісно орієнтована діяльність, на думку вченого, може бути екстерогенною, якщо досягнення цінностей диктується зовнішньою необхідністю і інтерогенною, якщо це завдання зумовлюється внутрішньою потребою суб'єкта. Ключовими цінностями першої групи є користь, задоволеність, визнання, порядок, істина, володіння, другої групи – щастя, добро, радість, правда, краса¹⁶.

Обґрунтування зв'язку цінностей з людською діяльністю як такою дало можливість застосовувати аксіологічний підхід в професійній діяльності і особливо в такій, що реалізується в системі «людина-людина». Однією з сфер професійної діяльності, яка більше за інші потребувала аксіологічного виміру, була соціальна робота. Це пов'язане з тим, що

¹⁵ Каган М.С. *Философская теория ценности*, Санкт-Петербург 1997, с. 24–25.

¹⁶ *Нравственная жизнь человека: искания, позиции, поступки* / [В.Н. Сагатовский, А.В. Разин, Ю.В. Согомонов и др.], Москва 1982, с. 41.

призначення соціальної роботи полягає у соціальному захисті населення, забезпеченні взаємодії між людьми чи між людиною та соціальним середовищем, підвищенні ефективності роботи державних та громадських соціальних служб та центрів, забезпеченні ефективності процесу соціалізації підростаючого покоління. Інакше кажучи, професійна діяльність у соціальній сфері не просто направлена на вирішення певних соціальних проблем, а й на гуманізацію соціокультурного середовища й відносин між людьми.

У другій половині XX століття змінились не тільки наукові уявлення про цінності, ціннісні орієнтації, а й вітчизняна соціальна робота, підходи до її здійснення. В 70-х роках XX століття були задекларовані основні засади соціального забезпечення, а саме: загальність соціального забезпечення, різноманітність видів обслуговування населення, забезпечення громадян різними видами соціальної допомоги за рахунок державних і громадських коштів. У 80-х роках у ситуації поширення кризових явищ у суспільстві виникла необхідність реформування системи соціального захисту населення. У Радянському Союзі у зв'язку із загостренням економічних, соціальних, політичних протиріч у другій половині 80-х років XX століття це завдання успішно реалізувати не вдалося.

Спроби здійснити реформу робляться й в умовах України як самостійної держави. З початку 90-х років XX століття соціальна робота у незалежній Українській державі починає формуватися як фахова діяльність. Першочерговими заходами щодо створення нової стратегії соціальної роботи стали: реформування системи соціальної допомоги, розвиток адресної допомоги; соціальна підтримка сім'ї, ветеранів війни та праці, жінок, дітей і молоді; соціальний захист громадян, які потерпіли від наслідків Чорнобильської катастрофи; забезпечення інвалідам рівних з іншими громадянами можливостей для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, умов для реалізації потенційних можливостей інвалідів; соціальна підтримка громадян, звільнених у запас або відправлених у відставку з військової служби, служби в органах внутрішніх справ і членів їхніх сімей. Об'єктом соціальної роботи стали також розвиток і забезпечення ринку праці та зайнятості, запобігання і скасування причин соціального ризику тощо. У зв'язку з неспроможністю чинної системи соціального захисту надавати достатньою мірою послуги вразливим верствам населення в Україні в останнє десятиріччя набув поширення волонтерський рух – діяльність, яка спрямована на соціальну допомогу і здійснюється добровільно не заради матеріальної користі.

У 1992 році з метою консолідації зусиль у становленні й розвитку соціальної педагогіки і соціальної роботи в Україні створено Асоціацію соціальних педагогів і спеціалістів соціальної роботи, яка з 1994 року

є членом Міжнародної федерації соціальних працівників. Було прийнято низку документів, що визначали мету, пріоритетні напрями та завдання, соціальної політики. В грудні 1993 року Верховною Радою України прийнято Концепцію соціального забезпечення населення України та Концепцію соціальної політики України (Постанова від 29 липня 1994 р.), що затверджені Указом Президента України 18 жовтня 1997 року¹⁷.

У навчальних закладах України було розпочато підготовку фахівців для соціальної сфери. Проблеми змісту, форм та методів підготовки майбутніх соціальних працівників уже в 90-х роках XX століття стають предметом наукових досліджень.

Узагальнена інформація щодо вимог до професійної підготовки фахівців з соціальної роботи та відповідні нормативні документи містяться у навчальному посібнику «Соціальна робота в Україні» (2004), виданому за загальною редакцією І. Зверєвої та Г. Лактіонової. Значну увагу в науково-педагогічних розвідках приділено формуванню професійних знань та практичних умінь майбутніх соціальних працівників (А. Белінська, Є. Холостова, А. Сорвіна та ін.).

У 2008 році О. Карпенко виконала фундаментальне дослідження, присвячене, професійній підготовці майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти. Нею була вперше розроблена цілісна концепція підготовки студентів спеціальності «соціальної роботи» в умовах педагогічної освіти, розкриті сутність і структурно-рівневі характеристики соціальної роботи як професійної діяльності, побудована модель професійної діяльності та модель особистості соціального працівника, визначена їх сутність, структурні компоненти (соціокультурний, професійно-особистісний і професійно-діяльнісний)¹⁸. Визначаючи професійні компетентності соціального працівника, авторка виокремлює групу компетентностей, що стосуються самого соціального працівника як особистості, як суб'єкта життєдіяльності. Узагальнено професійна компетентність розглядається як інтегративне особистісно-діяльнісне новоутворення, яке є збалансованим поєднанням знань, умінь і сформованої професійної позиції, що дозволяє фахівцю самостійно і якісно виконувати завдання професійної діяльності і яке перебуває у відносинах діалектичної залежності з професійною спрямованістю особистості.

Як бачимо, вимоги до особистісних якостей, світоглядних і ціннісних позицій майбутнього соціального працівника як професіонала

¹⁷ *Соціальна робота в Україні : навч. посіб.* / І.Д. Зверєва, О.В. Безпалько, С.Я. Марченко та ін.; за заг. ред.: І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової, Київ 2004, с. 20.

¹⁸ Карпенко О.Г. *Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти* : автореф. дис. докт. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти”, Київ 2008, 44 с.

є надзвичайно важливими. Саме тому на сучасному етапі у процесі професійної підготовки варто звернути увагу не лише на когнітивні й операційно-діяльнісні, а й на аксіологічні аспекти підготовки фахівців соціальної сфери. Результатом професійного становлення студентів спеціальності «соціальна робота» повинна стати цілісна система професійних цінностей як основа готовності до самостійного вирішення професійних завдань.

Таким чином, на всіх історичних етапах розвитку суспільства філософські й наукові уявлення про цінності впливали на теоретичні підходи й практику надання соціальних послуг населенню. У період середньовіччя цей вплив був опосередкованим, оскільки цінності розглядались на високому рівні узагальнення й не пов'язувались з життєдіяльністю людини. Європейське Відродження сформувало новий гуманістичний світогляд і почало розглядати як цінність саму людину. Це призвело до того, що поступово цінності стали пов'язувати з поведінкою і діяльністю людини. Саме це дало можливість застосовувати аксіологічний підхід у професійній діяльності й, перш за все, в соціальній роботі, направлений на соціальний захист населення, забезпечення взаємодії між людьми чи між людиною та соціальним середовищем, підвищення ефективності соціалізації підростаючого покоління.

Література

- Антология педагогической мысли Древней Руси и Русского государства, XIV-XVII вв. / сост. С. Д. Бабишин, Б. Н. Митюрлов, Москва 1985, 367 с.
- Ваховский Л. Ц. Западноевропейская философия воспитания эпохи Просвещения, Луганск 2000.
- Ізборник Святослава, [в:] Історія української школи і педагогіки / за ред. В. Г. Кременя, Київ 2003.
- Іларіон Київський. Слово про Закон і Благодать, [в:] Давня українська література. Хрестоматія Київ 1992.
- Каган М. С. Философская теория ценности, Санкт-Петербург 1997.
- Мюнстенберг Г. Философия ценностей [перевод с нем. А.А.Громбаха], Киев 1950.
- Нравственная жизнь человека: искания, позиции, поступки / [В.Н. Сагатовский, А. В. Разин, Ю. В. Согомонов и др.], Москва 1982.
- Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. — К.: Наукова думка, 1973. — Т. 1.
- Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Марченко та ін.; за заг. ред.: І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової, Київ 2004.

- Соціальна робота в Україні: перші кроки / Під редакцією В. Полтавця, Київ 2000.
- Фурман А. Історія соціальної роботи, [в:] Психологія і суспільство. – 2010. – № 4.
- Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. 3 том. – К.: Наукова думка, 1993.

Streszczenie

Geneza naukowego rozumienia wartości zawodowych pracy socjalnej

W artykule przeanalizowano specyfikę tworzenia naukowych pojęć określających wartości zawodowe pracy socjalnej w różnych okresach historycznych. Wykazano, że humanizm okresu odrodzenia, idee europejskiego oświecenia, filozoficznoaksjologiczny przekaz o wartościach końca XIX – początku XX w., a także praktyka pomocy socjalnej i socjalnej obrony ludności, która historycznie zmieniała się, decydująco wpływały na wartościowe aspekty pracy socjalnej.

Summary

Genesis of scientific understanding of the professional values of social work

The article highlights the peculiarities of the formation of scientific understanding concerning the professional values of social work in different historical periods. It has been demonstrated that the Renaissance humanism, the ideas of the European Enlightenment, the philosophical values theory of the late XIX – early XX century, as well as the practice of social assistance and social protection of citizens, which historically varied, – all this has had determining influence on the value aspects of social work.